

Андрій СТАСЮК

УЧАСТЬ ОРДЕНУ ФРАНЦИСКАНЦІВ У ПЕРЕГОВОРАХ РОМАНОВИЧІВ З ПАПСТВОМ У 40-х РОКАХ XIII СТОЛІТТЯ

Напередодні монгольського вторгнення 1237 р. руські землі вже понад століття були єдиним політичним організмом*. Упродовж першої половини XIII ст. основну політичну роль на Русі відгравали представники трьох найбільших відгалужень роду Рюриковичів: галицько-волинські Романовичі, чернігівські Ольговичі та владимиристо-суздальські Всеволодовичі. Одним з найвпливовіших родів XIII – першої половини XIV ст. залишалися Романовичі, родоначальником яких став представник волинської гілки Мономаховичів, великий київський князь, володар Володимирської та Галицької земель Роман Мстиславович (бл. 1152–1205)¹. Літописець, назвав його “самодержця всеа Роуси”². Значну роль Роман Мстиславович відіграв і на політичній арені середньовічної Європи. Як внук польського князя Болеслава III Кривоустого (1086–1138) галицько-володимирський правитель підтримував тісні контакти з володарями Польщі. На початку XIII ст. він уклав союзи з Угорським королівством та Ромейською імперією. Наслідком останнього став шлюб самого князя з представницею імператорської династії Ангелів³.

* Політичний розпад ранньосередньовічного державного об’єднання з центром у Києві більшість дослідників пов’язують зі смертю останнього великого київського князя Мстислава (Федора) – Гарольда Володимировича (1076–1132) – сина київського правителя Володимира Всеволодовича Мономаха (1053–1125) та англосаксонської принцеси Гітти Вессекської (†після 1098).

¹ *Войтович Л. В.* Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква, 2006. – С. 470–471. Найповніше діяльність князя Романа показана в новішому дослідженні Олександра Майорова: *Майоров О. В.* Галицько-волинський князь Роман Мстиславович. Володар, воїн, дипломат: У 2 т. – Біла Церква, 2011. – Т. 1 (До вивчення джерел з історії внутрішньої та зовнішньої політики); *Его же.* Русь, Ви-

зантя и Западная Европа: Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв. – Санкт-Петербург, 2011.

² *Ипатьевская летопись // Полное собрание русских летописей.* – Москва, 2001. – Т. 2. – Изд. 2. – Стб. 716.

³ Дискусія про походження та ідентифікацію другої дружини Романа Мстиславовича триває вже понад століття. Найбільшого поступу вона сягнула упродовж останнього двадцятиліття завдяки дослідженням Леонтія Войтовича, Єроніма Гралі, Даріуша Домбровського та Олександра Майорова, які ґрунтовно аргументували візантійське походження “княгині Романової”. Остання версія О. Майорова, що княгиню звали Єфросинією, наразі перебуває на стадії критичного осмислення. Див.: *Майоров О. В.* Галицько-волинський князь... – Т. 1. – С. 432–543; *Его*

Не до кінця зрозумілі стосунки Роман Мстиславович підтримував також з Римською Церквою, свідченням чого, очевидно, є відоме пожертвування 30 марок (XXX marcas) "Романа короля русинів" (Romanus rex Ruthenorum) бенедиктинському монастирю апостолів Петра і Павла в туринському місті Ерфурті⁴ та дискусійні відомості⁵ з праці російського автора першої половини XVIII ст. В. Татищева (1686–1750) про відхилення пропозиції папи Інокентія III (1198–1216) прийняти королівську корону (1204)⁶.

Загибель Романа Мстиславовича неподалік м. Завихост 19 червня 1205 р. суттєво вплинула на політичну ситуацію у Центрально-Східній Європі. Навколо його спадщини розгорілося багатолітнє протистояння, у яке виявилися втягнутими представники руських династій, угорські, польські, литовські й половецькі правителі⁷. Наступниками стали малолітні сини Данило (1201–1264) та Василько (1203–1269), регентшею була "княгиня Романова" (? – після 1253)⁸.

Практично до кінця 30-х років XIII ст. Романовичам, зокрема Данилові, вдалося здобути одну з домінантних позицій серед руських князів. На кінець 1239 – початок 1240 рр. він зосередив під своїм контролем землі Волині, Галицького князівства та Києва. Однак прихід монголів у 1240–1241 рр. докорінно змінив ситуацію⁹. Спустошливий похід хана Бату змусив багатьох князів переховуватися в угорських, німецьких та польських землях. Серед найзнатніших руських правителів, що втекли на захід, були Михайло

же. Русь... – С. 318–336; Grala H. Drugie małżeństwo Romana Mściślawowicza // *Slavia Orientalis*. – Warszawa, 1982. – R. 31, nr 3–4. – S. 117–127; Dąbrowski D. Genealogia Mściślawowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV wieku). – Kraków, 2008. – S. 263–266; Воїтович Л. В. Княжа доба... – С. 480–487; Nagirnyj W. Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264. – Kraków, 2011. – S. 96–97, przyp. 128; Майоров О. В. Галицько-волинський князь... – Т. 1. – С. 432–543; *Его же. Русь...* – С. 287–289.

⁴ Aus Handschriften des Erfurten St. Peterklosters. Von Oswald Holder-Egger // *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde zur Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellschriften deutscher Geschichte des Mittelalters*. – Hannover und Leipzig, 1897. – Bd. 22. – S. 517.

⁵ Проблема достовірності оригінальних свідчень Василя Татищева до історії середньовічної Русі порушена ще в XIX ст. й дискутується досі. Щодо описаного в нього прибуття папських послів до Романа Мстиславовича триває полеміка між Олексієм Толочком ("История Российская" Василя Татищева: источники и из-

вестия. – Москва; Киев, 2005. – С. 469–477) та Олександром Майоровим (Галицько-волинський князь... – Т. 1. – С. 197–208; *Его же. Русь...* – С. 163–179). Можна погодитися, що за політико-релігійних умов початку XIII ст. Інокентій III міг спробувати встановити контакти з князем Романом. Водночас підтвердження або спростування цієї тези, як зауважив Віталій Нагірний (Polityka... – S. 117–118), за браком джерел наразі неможливе.

⁶ Татищев В. Н. История Российская: В 3 т. – Москва, 2003. – Т. 2. – С. 463.

⁷ Nagirnyj W. Polityka... – S. 224–225.

⁸ Іпатіївський літопис іменує її "кнагини же Романоваа", "кнагиню", "Романовыи кнагин", "кнагини же Романоваа", "кнагини великаа Романоваа", див.: Ипатьевская летопись. – Стб. 718, 720–721, 726. За дослідженнями О. Майорова, матір'ю Данила Романовича була Єфросинія (в чернецтві Анна або Марія) – донька імператора Ісака II Ангела (бл. 1156–1204); Майоров О. В. Галицько-волинський князь... – Т. 2. – С. 432–543; *Его же. Русь...* – С. 329, 335.

⁹ Nagirnyj W. Polityka... – S. 217.

Всеволодович (1179–1246) та Данило Романович¹⁰. Військова кампанія Чингізидів закінчилася погромом Центральної Європи. У 1241–1242 рр. кочівники пройшли через польські, чеські та угорські землі, досягнувши узбережжя Адриатичного моря, а на зворотному шляху спустошили Сербію й Болгарію. Значна втрата ресурсів та зміна внутрішньої ситуації у державі Чингізидів* зумовили повернення військ до Степу на рубежі 1242–1243 рр.

Монгольська небезпека значно актуалізувала східну політику Апостольської столиці. Новообраний папа Інокентій IV (1243–1254) наприкінці грудня 1244 р. оголосив про скликання Вселенського собору для розгляду та вирішення питань, пов'язаних із папсько-імператорськими відносинами, статусом Латинської імперії та Святої Землі, а також загрозою монголів¹¹. Церковний собор проходив від 28 червня до 17 липня 1245 р. у французькому місті Ліон, де розташовувалася тимчасова резиденція Інокентія IV. У постанові “Про Татар” (De Tartaris) собор ухвалив рішення, що стосувалося усіх християн, інформувати Папську курію про маневри війська кочівників, а також від імені Церкви зобов'язався частково покрити витрати на укріплення земель, через які татари могли повторно проникнути до Європи¹².

Ситуація у Центрально-Східній Європі після приходу монголів сприяла поглибленню політично-релігійного діалогу між правителями Русі та папою. Знаковою стала участь у Ліонському соборі білгородського єпископа Петра (? – після 1245 р.)¹³, іменованого в західноєвропейських авторів XIII ст. Петром, архієпископом з Русі¹⁴, який виклав делегатам собору

¹⁰ Ипатьевская летопись. – Стб. 782–784, 786–788.

* На початку грудня 1241 р. помер великий монгольський хан Угедей (1186–1241), що вплинуло на рішення ряду Чингізидів повернутися до Степу для участі у виборах нового правителя, хоча сам Бату мав намір продовжувати кампанію.

¹¹ Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst grecki, łacinski, polski / Układ i opracowanie ks. A. Baron, ks. H. Pietras SJ. – Kraków, 2007. – Т. 2. – С. 329–330.

¹² Ibidem. – С. 380–383.

¹³ Селарт А. Архиепископ Петр и Лионский собор 1245 года // *Rossica Antiqua*. – Санкт-Петербург, 2011. – № 1. – С. 106–108.

¹⁴ Відповідний факт засвідчений у “Великій Хроніці” (*Chronica Majora*) Матвія Паризького під 1244 р.: “Один архієпископ з Русі, Петро на ім'я, муж, як можна було судити, чесний, побожний і гідний довір'я, був гнаний татарами, так що мусів покинути своє архієпископство, і навіть звідти втекти; він прибув до підальпійських країв, щоб одержати

там пораду та військову допомогу [для своєї країни] (у перекладі Віри Матузової йдеться не про військову допомогу для своєї країни, а допомогу для свого архієпископства, див.: Матузова В. Английские средневековые источники IX–XIII вв. Тексты, перевод, комментарии / Под редакцией В. Пашуто. – Москва, 1979. – С. 151), а для себе – слова розради у власних клопотах, якщо тільки на це буде ласка Божа, взаємна згода Римської Церкви і [тутешніх] володарів. Отож, коли його запитали, що він знає про згаданих татар, тим, хто його питали, відповів так...” (“Quidam archiepiscopus de Russcia, Petrus nomine, vi rut estimari potuit honestus, spiritualis et fide dignus, a Tartaris exterminatus, ut archiepiscopatu suo immo ab ipso fugiens et effugatus, ad partes se transtulit cisalpians, consilium et auxilium et de sua tribulatione consolationem adeptus si sibi dante Deo ecclesia romana et principum Clemens forte gratia subveniret. Requisitus igitur de conversatione ipsorum Tartarorum quam expertus est, inquisitoribus sic

доволі вичерпну інформацію про татар. З постаттю архієпископа Петра, в історіографії, дотичній до проблем контактів руських князів із понтифіками, пов'язане питання ідентифікації особи або інституції*, яку репрезентував руський єрарх на ліонському зібранні 1244–1245 рр. Щодо відповідної проблеми в історичній науці утвердилися три основні версії¹⁵. Згідно з

respondit...). Про участь руського архієпископа в I Ліонському соборі розповідають також “Буртонські Анналі” (“Annales Burtonenses”) під 1245 р.: “Серед інших прелатів світу прибув на собор до Ліону руський архієпископ на ймення Петро, який, за твердженням тих, що повернулися з собору, не знав ані латини, ні греки, ні гебрійської мови, але через перекладача досконало виклав перед кир папою Євангеліє. Він навіть був особисто запрошений і взяв участь у богослужінні разом з кир папою та іншими прелатами, хоча його сакральні облачення відрізнялися від їхніх. [На соборі] архієпископу Петрові з Русі були задані запитання щодо татар: по-перше, про їхнє походження; по-друге, про вірування; по-третє, про виконання обрядів; по-четверте, про спосіб життя; по-п’яте, про їхню міць і вдачу; по-шосте, про їх чисельність; по-сьоме, про їхні наміри; по-восьме, про дотримання ними договорів; по-дев’яте, як вони приймають послів. І він відповів так...” (“Inter ceteros mundi prelates venit ad concilium apud Lugdunum archiepiscopus Ruthenus nomine Petrus, qui, prout quidam asserebant de concilio venientes, neque Latinam neque Grecam neque Hebraicam novit linguam et tamen per interpretem peroptime coram domino papa ceterisque prelatibus in divinis, sacris vestibus indutus, set non eo modo quo ipsi, divinatorum assistebat celebrationi. Requisite Petrus archiepiscopus de Russia super factis Tartarorum, primo de origine, secundo de modo credendi, tertio de ritu colendi, quarto de forma vivendi, quinto de fortitudine, sexto de multitudine, septimo de intentione, octavo de observancia federis, nono de nunciorum receptione, respondit sic...”). Цит. за: Паславський І. Інформація про татар руського архієпископа Петра, учасника I Ліонського собору (1245) // Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 4. – С. 216–231.

* Априорі можна обережно припустити, що єпископ Петро, покинувши кафедру через монгольську загрозу, змушений був емігрувати до однієї з центральноєвропейських держав, звідки міг потрапити в оточення папи, не маючи на меті репрезентувати політичні інтереси руських князів. Тоді появу владика Петра в Римській курії, найправдоподібніше, мотивувала потреба в докладній інформації про татар. Цілком ймовірно, що покровителем його місії міг бути один з правителів Центральної Європи, при дворі якого владика знайшов притулок. Очевидно, перебуваючи в оточенні Інокентія IV, білгородський єпископ намагався скористатися із ситуації і вирішити два питання: 1) пов’язане з допомогою для князівства (Іван Паславський) чи архієпископства (Віра Матузова); 2) особисті. Отже, гіпотетично владика Петро міг репрезентувати перед папою не інтереси того чи того князя, а церковної інституції. Проте, за браком джерел, таке трактування треба сприймати тільки як припущення.

¹⁵ Огляд історіографії архієпископа Петра та його місії див.: Паславський І. Український епізод Першого Ліонського собору (1245 р.). Дослідження з історії європейської політики Романовичів. – Львів, 2009. – С. 12–49; Його ж. Інформація... – С. 209–211. Водночас усі три версії про вірогідного ініціатора посольства побудовані на інтерпретаціях походження архієпископа Петра: як галицького єпископа, ігумена київського Спаського монастиря на Берестовім, або одного з єрархів епархій північно-східних земель Русі. Проте, як переконливо, на наш погляд, довів естонський історик Анті Селарт, руським архієпископом на Першому Ліонському соборі був білгородський владика Петро, ім’я, титул і походження якого фігурують у рукописі XIV ст. під назвою: “Допит архієпископа Петра з

першою, архієпископа Петра розглядають як посла Романовичів до папи¹⁶. За другою він репрезентував інтереси князя Михайла Всеволодовича¹⁷, а за третьою – владимири-суздальського правителя Ярослава Всеволодовича (1191–1246)¹⁸. За браком джерел не можна впевнено стверджувати, хто з названих князів виступав ініціатором посольства, адже достовірних документів, що характеризували б конкретну особу чи інституцію, від імені якої виступав єрарх, не виявлено. Проте не виключено, що саме Данило Романович, Михайло Всеволодович або Ярослав Всеволодович були ініціаторами місії єпископа, оскільки його єпархія¹⁹ упродовж кінця 30-х – першої половини 40-х років почергово перебувала під їхнім політичним впливом²⁰.

Цінна інформація про татар, яку надав руський владика Інокентієві IV на межі 1244–1245 рр., зумовила серію папських посольств до монгольських ханів. На початку весни 1245 р. з Ліона відряджено чотири дипломатичні місії на чолі з домініканцями Асцеліном із Кремони (? – після 1248 р.) і Андреа з Лонжюмо (бл. 1200–1253) та францисканцями Лоренцо з Португалії (? – після 1251) й Іоаном де Плано Карпіні (1182–1252)²¹. Посольство на чолі з Іоаном де Плано Карпіні відіграло також значну роль у налагодженні політично-релігійного діалогу з Романовичами. Очевидно, до компетенції легата входили також місіонерські завдання, які Інокентій IV сформував щодо країн Східної Європи в березні 1245 р.

Ліонський собор суттєво поживив напрям діяльності, активними репрезентантами якого, поряд з іншими католицькими місіонерами, були

Белграба, що в Русії, стосовно татар ([R] *Equisitus petrus archiepiscopus de belgrab in ruscia super facto tartarorum*): *Селарт А. Архиепископ Петр...* – С. 100–113.

¹⁶ *Петрушевич А. С. Историческое известие о церкви св. Пантелеймона близ города Галича, теперь костелъ св. Станислава оо. Францискановъ, яко древнѣйшемъ памятникѣ романскаго зодчества на Галицкой Руси съ первой половины XIII столѣтія.* – Львовъ, 1881. – С. 53–54; *Дашкевич Я. Р. Данило Романович і єпископ Петро в освітленні караїмського джерела // Його ж. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге видання, виправлене і доповнене.* – Львів, 2007. – С. 35–61.

¹⁷ *Томашівський С. Т. Предтеча Ісидора. Петро Акеревич, незнаний митрополит руський (1241–1245) // Записки Чина святого Василя Великого.* – Жовква, 1927. – Т. 2, вип. 3–4. – С. 221–313; *Чубатий М. Д. Історія Християнства на Русі-Україні.* – Рим; Нью Йорк, 1965. – Т. 1 (до 1353 р.). – С. 603–612; *Рамм Б. Я. Папство и Русь в X–XV веках.* – Москва; Ленинград, 1959. – С. 149–150; *Свідерський Ю. Ю. Боротьба*

Південно-Західної Русі проти католицької експансії в X–XIII ст. – Київ, 1983. – С. 104–105; *Майоров А. В. Русь...* – С. 685.

¹⁸ *Толочко О. П. Петро Акеревич – гаданий митрополит всея Руси // Український історичний журнал.* – 1990. – № 6. – С. 51–54.

¹⁹ Літописний Білгород – сучасне село Білгородка Києво-Святошинського р-ну Київської обл. – одного з передмість Києва, яке виконувало роль західного форпосту столиці. Білгородська кафедра в єрархічній системі Київської митрополії належала до найдавніших і найшановніших а єпископ вважався вікарієм митрополита. Див.: *Щапов Я. Н. Государство и церковь Древней Руси X–XIII вв.* – Москва, 1989. – С. 36–37.

²⁰ *Войтович Л. В. Княжа доба...* – С. 408, 492, 533.

²¹ *Spotkanie dwóch światów. Stolica Apostolska a Świat Mongolski w połowie XIII wieku. Relacje powstałe w związku z misją Jana di Piano Carpiniego do Mongołów / Pod redakcją J. Strzelczyka.* – Poznań, 1993. – S. 68–78.

представники ордену францисканців. Зокрема, 25 березня 1245 р. Інокентій IV звернувся до всіх патріархів, архієпископів і єпископів християнського Сходу із закликом до подолання схизми та церковного об'єднання навколо Рима²². Поширення булли серед православних єрархів папа доручив “улюбленим синам з ордену Братів Менших” (“injungimus, quatenus dilectos filios Fratres Ordinis Fratrum Minorum latores praesentium”)²³. За декілька днів до того, 21–22 березня 1245 р., Інокентій IV видав буллу із серії “Cum hora undecima”^{*} для францисканських ченців, відряджених до “численних невірних народів Сходу” (“...in Terras... aliorumque infidelium nationum Orientis”), серед яких вперше у практиці міноритських місій виокремлено руські терени (Ruthenorum)²⁴. Папа уповноважив францисканських місіонерів на Сході, а, отже, – і в руських землях, проповідувати Слово Боже, спілкуватися з екс-комунікованими та звільняти їх від церковних заборон, навертати до єдності Христової віри через хрещення, сповідати та відпускати гріхи, засновувати храми, за потреби здійснювати таїнство шлюбу та чин похорону²⁵. Упродовж серпня–вересня 1245 р. із папської канцелярії вийшло ще два документи, які сприяли поширенню францисканських та домініканських місіонерів на Русі. Зокрема, в буллі від 18 серпня 1245 р., Інокентій IV закликав архієпископів, єпископів та інших духовних осіб Угорщини (Hungariae), Чехії (Bohemiae), Польщі (Poloniae), Русі (Russiae), Лівонії (Livoniae), Пруссії (Prussiae) та Славії (Slaviae) захищати перед різними утисками францисканців²⁶. Аналогічний привілей від 17 вересня того ж року домініканцям поширив їх діяльність на Кашубію та Померанію (Caffribriam et Pomeraniam)²⁷.

У контексті появи булл з березня–серпня 1245 р. щодо францисканських місій на Сході, організовано посольство до великого монгольського хана під керівництвом Іоана де Плано Карпіні. Головне завдання місії полягало у встановленні дипломатичних контактів між Апостольською столицею та Ордою з перспективою християнізації кочівників²⁸. На основі місії до монголів 1245–1247 рр. легат написав “Історію монголів, яких ми називаємо татарами” (“Historia Mongalorum quos nos Tartaros appellamus”)^{*}, де найповніше

²² Bullarium franciscanum romanorum pontificum constitutiones, epistolas, ac diplomata continens tribus ordinibus minorum, clarissarum, et poenitentium a seraphico patriarcha Sancto Francisco / Fr. Joannis Baptistea Constantii, Fr. Joannis Hyacinthi Sbaraleae. – Romae, 1759. – Т. 1. – Р. 362–364.

²³ Ibidem. – Р. 364.

^{*} “Cum hora undecima” (з лат. “В одинадцятій годині”) – серія папських булл для католицьких місіонерів на Схід. Перша видана 1235 р. домініканським ченцям, що одержали право причащати, сповідати, відлучати, проповідувати та виконувати інші таїнства в землях “єретиків і схизматиків”. Назва походить із євангельського тексту від Матея 20, 1–16.

²⁴ Bullarium franciscanum... – Р. 360–361; Bullarium Poloniae / Ediderunt et curaverunt I. Sułkowska-Kuraś et St. Kuraś. – Romae, 1982. – Т. 1 (1000–1342). – С. 82.

²⁵ Bullarium franciscanum. – Р. 360–361; Bullarium Poloniae... – С. 82.

²⁶ Regesta Pontificum Romanorum inde ab A. post Christum natum MCXCVIII ad A. MCCCIV / Edidit A. Potthast. – Graz, 1957. – Vol. 1–2. – N. 11811.

²⁷ Ibidem. – N. 11878.

²⁸ Benedykt Polak. Z Europy do Azji przez Kazachstan (1245–1247) / Wydał J. Strzelczyk. – Warszawa, 2008. – С. 83–84.

^{*} Окрім твору Іоана де Плано Карпіні, францисканська дипломатична місія до монголів відображена ще у двох працях

висвітлені всі перипетії подорожі. У розділі “Про ті області, через які ми проїхали, і про їх розташування, про двір імператора Татар і його князів і про свідків, які нас там знайшли” (“De provinciis et situ earum per quas transivimus, et de curia imperatoris Tartarorum et principum ejus, et de testibus qui nos invenerunt ibidem”) легат виклав маршрут подорожі, а також згадав усіх правителів та інших знатних осіб, з якими зустрічався під час місії²⁹.

Делегація у складі її керівника та одного зі співбратів ордену³⁰, не відомого на ім'я, 16 квітня 1245 р. вирушила з Ліона на схід³¹. Приблизно в середині – другій половині травня³² вона прибула до двору чеського короля Вацлава I (1205–1253) і за його порадою та сприянням визначила подальший маршрут через Польщу та Русь³³. У Вроцлаві до делегації приєднався місцевий францисканець Бенедикт Поляк (1200–1280) як перекладач³⁴. У польських землях Іоана де Плано Карпіні тепло прийняли краківський князь Болеслав Сором'язливий (1226–1279) та мазовецький правитель Конрад I (1187–1247)³⁵.

У чеських та польських землях Іоан де Плано Карпіні перебував від кінця весни до кінця осені 1245 р. Такий тривалий час, на нашу думку, могла спричинити нестабільна ситуація у південно-західних землях Русі. Адже від липня 1245 р. активізувалося протистояння між руськими князями Данилом Романовичем та зятем угорського короля Бели IV (1206–1270) Ростиславом Михайловичем (1219–1264) у боротьбі за Галич. Його вирішено 17 серпня 1245 р. у битві поблизу Ярослава, де Романовичі завдали поразки

міноритського походження: Бенедикта Поляка “Реляція брата Бенедикта Поляка” (“Relatio Fr. Benedicti Poloni”) та анонімна “Історія татар брата Ц. де Брідія” (“Hystoria Tartarorum Fratri C. de Bridia”).

²⁹ *Іоаннъ де Плано Карпини. Історія Монгаловъ. Вильгельмъ де Рубрукъ. Путешествіе въ Восточныя страны / Введение, переводъ и примѣчанія А. І. Малеина. – Санкт-Петербургъ, 1911. – С. 43–62; Relation des Mongolos ou Tartares par le frèrer Jean du Plan de Carpin de l'order des frères mineurs, légat du Saint-Sige Apostolique, nonce en Tartarie pendant les années 1245, 1246, 1247 / Ed. par M. D'Arvezac. – Paris, 1838. – P. 341–377.*

³⁰ Можливо, з Ліона Іоана де Плано Карпіні супроводжував чеський мінорит Чеслав/Стефан Чех (Ceslao Voemo OFM), якого згадав Ц. де Брідія, див.: *Benedykt Polak. Z Euroпу... – S. 32*. На участь у місії певної кількості братів вказав сам її керівник, зазначивши, що при ставці хана Бату татари затримали кілька учасників: *Іоаннъ де Плано Карпини. Історія Монгаловъ... – С. 50*. На думку Маріана Плезія та Єжи Стжельчика, брат Чеслав

з Чехії та анонім Ц. де Брідія були саме тими ченцями-заручниками хана Бату (пізніше – Мауці). Див.: *Benedykt Polak. Z Euroпу... – S. 32–33*.

³¹ *Benedykt Polak. Z Euroпу... – S. 73*.

³² Згідно з спостереженнями Владислава Абрахама, папська делегація в середньому упродовж дня долала 40 км: *Abraham W. Powstanie organizacji kościoła łacińskiego na Rusi. – Lwów, 1904. – T. 1. – S. 123–124, przyp. 3*.

³³ *Іоаннъ де Плано Карпини. Історія Монгаловъ. – С. 44*.

³⁴ Оскільки основними інформаторами францисканців під час монгольської місії 1245–1247 рр. виступали власне руські князі, клірики, воїни, знатні люди та ремісники, Бенедикт повинен був добре розуміти мову, якою розмовляли на Русі, й, очевидно, мати елементарні знання з котроїсь із мов, якими користувалися при дворі Чингізидів. Цих навиків, за припущенням Є. Стжельчика, він міг набути під час попередніх візитів на Русь, можливо, як місіонер чи дипломат: *Benedykt Polak. Z Euroпу... – S. 34*.

³⁵ *Іоаннъ де Плано Карпини. Історія Монгаловъ. – С. 44*.

Ростиславу Михайловичу, якого підтримали угорські війська та краківський правитель Болеслав Сором'язливий³⁶.

Очевидно, упродовж літа 1245 р. місія францисканців могла перебувати у Празі, Вроцлаві або Кракові й тільки після Ярославської битви восени 1245 р. посольство через Ленчицю відбуло на схід. Цілком ймовірно, що під час вимушеної паузи Іоан де Пано Карпіні інформував Апостольську столицю про політичну ситуацію в Центрально-Східній Європі³⁷. Можливо, наслідком таких консультацій стало видання 18 серпня 1245 р. загальної охоронної булли для францисканців, зверненої до численних архієпископів та єпископів, серед яких згадані також єрархи Угорщини, Чехії, Польщі, Русі та Пруссії³⁸.

При дворі князя Конрада Мазовецького в Ленчиці приблизно наприкінці листопада – на початку грудня 1245 р. відбулася зустріч францисканської місії з князем Васильком Романовичем, у ході якої, на прохання місцевого правителя та краківського єпископа Яна Прандоти (1242–1266), папська делегація одержала покровительство волинського князя. Разом з молодшим братом Данила Романовича францисканці, за словами Іоана де Пано Карпіні, прибули до володінь руських князів (ймовірно, – Володимира), де, пробувши кілька днів, легат проголосив перед князем Васильком та єпископами буллу Інокентія IV³⁹, у якій папа закликав до єдності Церкви (*redire ad Ecclesiae unitatem sanctae matris*)⁴⁰. Окрім офіційного звернення, францисканець намагався схилити князя та вище духовенство до унії, однак волинський князь відповів, що не може приймати такі рішення без старшого брата Данила, який перебував в Орді. Із княжого двору францисканці в супроводі слуги волинського володаря вирушили до Києва, а звідти – до володінь монголів⁴¹.

Серед татар послі пробули понад рік, побувавши у ставках Куремси (? – після 1258), Мауці та Бату, й були присутні також на інтронізації великого каана Гуюка (1206–1248) влітку 1246 р. неподалік від Каракурума. У володіннях Чингізидів Іоан де Пано Карпіні зустрів руських князів – Данила Романовича, владимиристо-суздальських правителів Ярослава Всеволодовича⁴² та його сина Олександра Ярославовича (1221–1263), а також інших

³⁶ Ипатьевская летопись. – Стб. 800–805.

³⁷ Тезу про додаткові консультації Іоана де Пано Карпіні з Римською курією під час перебування в Чехії або Польщі свого часу висунув В. Абрахам, вважаючи, що саме тоді легат міг отримати певні інструкції щодо Русі: *Abraham W. Powstanie organizacji...* – S. 123, *przyp.* 2. Підтримуючи думку В. Нагірного, що легат не мав конкретних завдань від папи до Романовичів (див.: *Nagirnyj W. Polityka zagraniczna...* – S. 250–251), ми вважаємо, що папському легатові, згідно з буллою від 25 березня 1245 р., було довірено сповісти руському єпископату про позицію Інокентія IV щодо об'єднання Церкви.

³⁸ *Regesta...* – N. 11811.

³⁹ Як слушно зауважив В. Абрахам, легат виголосив перед князем Васильком та волинськими єпископами буллу Інокентія IV від 25 березня 1245 р., звернену до всіх християнських єрархів Сходу із закликом до церковного об'єднання навколо Римського престолу: *Abraham W. Powstanie organizacji...* – S. 123.

⁴⁰ *Relation des Mongolos...* – P. 343–344.

⁴¹ *Іоанн де Пано Карпіні. Історія Монгаловъ.* – С. 45–46.

⁴² Очевидно, Іоан де Пано Карпіні проводив переговори з владимиристо-суздальським князем Ярославом Всеволодовичем, адже від 23 січня та 15 вересня 1248 р. збереглися дві папські булли до

князів, воїнів, ремісників та священників, які походили з Русі й були основними інформаторами папських послів в Орді⁴³.

На зворотному шляху в середині літа 1247 р. місія знову відвідала володіння Романовичів і цього разу на зустрічі з Іоаном де Плато Карпіні був присутній галицько-волинський князь Данило. За словами легата, Романовичі після довгих нарад з вищим духовенством (episcopis) та знаттю (probis viris) відповіли, що "прагнуть мати кир папу своїм отцем і зверхником, а святу Римську Церкву – владаркою і вчителькою" ("dicentes quod Dominum Papam velent habere in dominum et in patrem, et sanctam Romanam Ecclesiam in dominam et magistram")⁴⁴. Із францисканцями князі відрядили до понтифіка власних послів з листом, повторно підтвердивши попередні домовленості, про які, за спостереженням Іоана де Плато Карпіні, вже інформували папу через свого абата (ігумена)⁴⁵⁴⁶.

Папський легат чітко вказав, що від часу його переговорів з Васильком Романовичем, наприкінці 1245 р., галицько-волинські князі перед серединою 1247 р. вже розпочали політично-релігійний діалог з Апостольською столицею. Беззаперечне свідчення початку таких контактів – папські булли від 3 травня 1246 р. щодо Русі⁴⁷. У семи посланнях, адресованих всім християнам Русі, яснішому королю Русі, архієпископові Пруссії та Естонії й домініканським ченцям⁴⁸, папа закликав та доручив організацію подолання

князя Олександра Ярославовича із закликом наслідувати свого батька та визнати владу Римського престолу, а також підтримувати латинників у своїх володіннях: *Historica Russiae Monumenta, ex antiquis exterarum gentium archivis et bibliothecis deprompta* / Ab A. J. Turgenewio. – Petropoli, 1841. – Т. 1. – Р. 68–69; *Vetera Monumenta historica Hungariam sacram Illustrantia* / Ed. A. Theiner. – Romae, 1859. – Т. 1 (1216–1352). – Р. 46–47. Польський домініканський історик Абрахам Бозовій (1567–1637) у своїх "Церковних анналах" ("Annales Ecclesiastici") подав легендарну згадку, нібито князь Ярослав після знайомства з Іоаном де Плато Карпіні прийняв францисканську рясу і прославився як міноритський чернець: *Рамм Б. Я. Папство...* – С. 161, прим. 230. Безумовно, легат відзначив би це в "Історії монгалів". На загал, відносини між владимиро-суздальськими правителями та Апостольською столицею були досить фрагментарними і не мали продовження.

⁴³ *Іоаннъ де Плато Карпини. Історія Монгаловъ.* – С. 57–58, 61–62.

⁴⁴ *Relation des Mongolos...* – Р. 373; *Spotkanie dwóch światów...* – S. 174; Український переклад фрагменту: *Паслав-*

ський І. В. Український епізод... – С. 55.

⁴⁵ Одним із послів князя Данила Романовича до Інокентія IV у 1247 р. був ігумен монастиря святого Даниїла в Угровську Григорій: *Паславський І. Український епізод...* – С. 61–65.

⁴⁶ *Іоаннъ де Плато Карпини. Історія Монгаловъ.* – С. 61.

⁴⁷ У науці появу семи папських булл від 3 травня 1246 р. пов'язували з переговорами Іоана де Плато Карпіні з Васильком у кінці 1245 р., діяльністю руського архієпископа Петра, зовнішньою політикою князів північно-східних теренів Русі, посередництвом угорського короля та польських князів й безпосередньою ініціативою князя Данила Романовича. Історіографію цієї проблеми див.: *Nagirnyj W. Polityka zagraniczna...* – S. 248–256. Автор обґрунтував гіпотезу, що князь Данило під час подорожі в Орду через домініканських місіонерів звернувся до Інокентія IV з певними політично-релігійними пропозиціями: *ibidem.* – S. 253–254.

⁴⁸ В одній з булл щодо Русі, датованих 3 травня 1246 р., папа доручив домініканцям (Ordinis Praedicatorum), брату Олексію (Fratri Alexio) та його товаришу з Чехії (et... Socium eius, qui cum fuit in Voemia), бути

“схизми” в руських землях через відхід від “грецького обряду, що перешкоджає церковній єдності та не забезпечує відпущення гріхів й спасіння душ” (“ritus Graecorum, qui superstitiose ac dampnabiliter ab unitate ecclesiastica recesserunt, fuerint hactenus non sine animarum periculis observati”)⁴⁹.

У контексті папських булл від 3 травня 1246 р. пруському архієпископові Альберту, якого Інокентій IV призначив легатом у руських справах, дозволено висвятити для Русі єпископа латинського обряду з домініканців, францисканців або інших духовних осіб (“episcopus latinus de Ordine Praedicatorum, vel Minorum, ac aliorum Religiolorum, et de Clericis”)⁵⁰. Згадка насамперед бажаних кандидатур наголошує на місіонерській діяльності обох орденів на теренах Центрально-Східної Європи, зокрема й на Русі, у другій половині 1240-х років.

Листування між Романовичами та Апостольською столицею продовжувалося у 1247 – на початку 1248 р. за посередництва домініканців Олексія і Генріка та ігумена монастиря святого Даниїла Григорія. У ході переговорів вдалося вирішити кілька важливих політико-релігійних питань. Упродовж 27–28 серпня та 7–12 вересня 1247 р. папа спеціальними буллами підтвердив наявні й узаконив майбутні⁵¹ територіальні здобутки галицько-волинських князів, дозволив руському духовенству використовувати в Літургії проскури з квашеного тіста, заборонив хрестоносцям та іншим духовним особам проводити різноманітну діяльність й отримувати земельні наділи в теперішніх і майбутніх володіннях Романовичів без їх дозволу. Також Інокентій IV надав архієпископові Альберту право в окремих випадках на Русі та Пруссії звільняти від дотримання церковних канонів і доручив прийняти присягу руських князів, ерархів та знаті щодо відречення від “схизми”⁵².

посередниками між Апостольською столицею та Романовичами, надаючи їм такі ж права, які одержали ті, що вирушили до татар (“...commitentes eis auctoritate praesentium eandem auctoritatem, quod habent ii, qui sunt ad Tataros destinati...”): *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia* (1075–1953): In 2 v. / Colleget in introductione et adrotationibus auxit P. Athanasius G. Welykyi OSBM. – Romae, 1953. – V. 1 (1075–1700). – N 17–18. – P. 33–34. В. Нагірний припускає, що саме Олексій та Генрік (особу другого ченця встановлено завдяки науковим напрацюванням Владислава Абрахама та Бертольда Альтанера – див. далі) могли бути першими посередниками у відносинах між Інокентієм IV та Романовичами: *Nagirnyj W. Polityka zagraniczna...* – S. 254–255. Певним підтвердженням цієї тези може слугувати зміст папських листів від 3 травня 1246 р., у яких акцентується на “поверненні до єдності Церкви” через прийняття латинського обряду. Тобто, інфор-

мацію, що потрапила до канцелярії Інокентія IV в кінці квітня – на початку травня 1246 р. від Даниїла Романовича, й доставили особи католицького віросповідання, які, очевидно, не зовсім коректно передали її, що привело до пізнішого спеціального звернення Романовичів у питаннях збереження грецького обряду.

⁴⁹ *Documenta...* – P. 28–34.

⁵⁰ *Bullarium franciscanum...* – P. 412; *Documenta...* – P. 32.

⁵¹ В історіографії основною є теза, що майбутні володіння Романовичів, згадані в папських буллах від 1247 р., – ятвязькі землі. Зокрема, упродовж 1248–1254 рр. галицько-волинські князі з польськими союзниками здійснили військові походи на ятвягів. З відповідними акціями треба також пов’язувати місіонерську діяльність у їх землях домініканців зі встановленням ятвязького єпископства: *Nagirnyj W. Polityka...* – S. 262–272.

⁵² *Documenta...* – N. 20–27. – P. 35–40.

Активну участь у переговорах взяв також Іоан де Пано Карпіні. Зокрема, разом із францисканцями Романовичі вкотре відрядили послів до Інокентія IV із проханням про узаконення кровноспорідненого шлюбу між князем Васильком та його троюрідною сестрою Дубравкою (?–1248) – донькою Конрада Мазовецького⁵³. Вже 5 грудня 1247 р. папа видав дві булли, адресовані подружжю, у яких узаконив їх шлюб⁵⁴. Наслідком францисканської місії до монголів 1245–1247 рр. стали також листи понтифіка до князів Данила Романовича й Олександра Ярославовича та братів Тевтонського ордену у Пруссії на чолі з віце-ландмейстером Генріхом фон Вейде (1247–1249) від 22, 23 та 24 січня 1248 р., відповідно, з проханням інформувати Апостольську столицю про можливу загрозу від татар⁵⁵. Безумовно, занепокоєння Інокентія IV щодо ймовірності повторного нападу кочівників на Європу спричинило ретельне вивчення звіту, який, очевидно, надали Іоан де Пано Карпіні та Бенедикт Поляк за результатами посольств до Орди.

Відносини Романовичів у другій половині 40-х років з Апостольським престолом не були винятковим явищем папської політики у Східній Європі чи виявом лише дипломатії галицько-волинських князів, а стали частиною екуменічних контактів між Римською та Грецькою Церквами середини XIII ст.⁵⁶. Значну роль у міжконфесійних переговорах папи з православним світом відіграли францисканці. Так, 21 березня 1245 р. за посередництва францисканців Інокентій IV звернувся до болгарського царя Коломана I Асеня (1234–1246) із закликом до унії та скликання собору з участю болгарського і грецького духовенства для вирішення проблеми єдності Церков⁵⁷. Також 9 серпня 1246 р. понтифік призначив свого сповідника (*Poenitentiarium nostrum*) мінорита Лаврентія (*Laurentium de Ordine Minorum*) офіційним легатом до патріархів Константинополя (Нікеї) – Мануїла II (1244–1254) та Антіохії – Симеона II (1245–1260)⁵⁸. Упродовж весни–літа 1247 р. легатові підтверджено попередні й надано нові повноваження щодо єрархів народів Близького Сходу⁵⁹. У контексті дипломатичної діяльності брата Лаврентія Інокентій IV 7 серпня 1247 р. звернувся до патріарха Мануїла II з пропозицією церковної унії⁶⁰.

Інформація про церковні переговори між Апостольською столицею та Нікеєю відображена також в актовій документації патріарха Мануїла II та нікейського імператора Іоана III Дуки Ватаца (1222–1254). Зокрема, наприкінці 1248 р. патріарх та імператор надіслали до папи листи з проханням відправити легатом Апостольської столиці генерального міністра

⁵³ Войтович Л. В. Княжа доба... – С. 494–495.

⁵⁴ Documenta... – N. 28–29. – P. 40–41.

⁵⁵ Матузова В. И., Назарова Е. Л. Крестовосцы и Русь. Конец XII в. – 1270 г. Тексты, перевод, комментарий. – Москва, 2002. – С. 262–265, 357–360.

⁵⁶ Майоров О. В. Між Нікеєю та Римом: коронація Данила Романовича у світлі зовнішньої політики і династичних зв'язків галицько-волинських князів //

Княжа доба: історія і культура. – Львів, 2011. – Вип. 5. – С. 191.

⁵⁷ Bullarium franciscanum... – P. 357–359.

⁵⁸ Ibidem. – P. 421–422; Regesta... – Vol. 2. – N. 12248. – P. 1036.

⁵⁹ Bullarium franciscanum... – P. 452–453, 460–461, 475; Regesta... – Vol. 2. – N. 12487, 12546, 12549, 12630. – P. 1054, 1059, 1065.

⁶⁰ Bullarium franciscanum... – P. 484–485; Regesta... – Vol. 2. – N. 12636, 12637. – P. 1065.

францисканців Іоана з Парми (1247–1257)⁶¹. Відповідні послання імператор передав понтифікові за посередництва францисканського ченця Салімбене (Salimbene OFM), про що згадано в міноритській хроніці Салімбене де Адама (1222–1288)⁶². Папа відгукнувся на пропозицію греків і вже 28 травня 1249 р. генерал францисканців очолив делегацію Інокентія IV до Нікеї⁶³.

Отже, в папській політиці стосовно об'єднання Церков упродовж другої половини 40-х років можна простежити тенденцію до активної участі в переговорних процесах францисканців. Дипломатична діяльність щодо церковної унії упродовж 1245–1249 рр. за їх посередництва, закономірно, реалізована в Нікейській імперії, Болгарському царстві і – частково – на Русі. Одним з основних чинників, що зумовили формування цієї тенденції, очевидно, було чисельне зростання та динамічне поширення францисканських місіонерів у Центрально-Східній Європі після монгольського вторгнення 1240–1242 рр.

Опосередкована інформація про певні контакти між легатами-францисканцями та руським духовенством на тлі переговорного процесу Романовичів й Апостольської столиці у другій половині 40-х років відображена і в Галицько-Волинському літописі. Зокрема, стаття 1207 р. зберегла оригінальне повідомлення про одну з перших францисканських святих – Єлисавету Тюрінгську (1207–1231). Ця згадка пов'язана із заручинами між донькою угорського короля Андрія II (1176–1235) Кунегундою (Єлисаветою) та ландграфом Тюрінгії Людовіком IV (1200–1227): "...и да дщерь свою за Лонокрабовича за Лоудовика бѣ бо мужь силенъ и помощникъ братоу ее юже нынѣ сѣбу нарѣчаюѣ именемъ Альжьбитъ преднею бо има еи Кинека много бо послужуи Бѣви по мужи своемъ и сѣбу нарѣчаюѣ"⁶⁴.

Доволі лояльний зміст повідомлення про представницю династії Арпадів – святу Єлисавету, у якому заакцентовано її святість та служіння Богові, очевидно, є слідом одного з періодів зближення Романовичів із угорськими монархами*. Найсприятливішим моментом для появи такого

⁶¹ Regesten der Kaiserkunden des Oströmische Reiches von 565–1453 / Bearbeitet von F. Dölger. – München; Berlin, 1932. – Teil 3: Regesten von 1204–1282. – N. 1795. – S. 24; *Laurent V. Les registres des actes du patriarchat de Constantinople.* – Paris, 1979. – Vol. 1, Fasc. 4: Les registres de 1208 à 1309. – N. 1311. – P. 118.

⁶² *Майоров О. В. Між Нікеєю...* – С. 193–194; *Chronica fratris Salimbene de Adam* / Ed. O. Holder-Egger // *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores.* – Hannoverae, 1913. – Т. 32. – P. 304–305, 321.

⁶³ *Жаворонков П. И. Никейская империя и Запад (Взаимоотношения с государствами Апеннинского полуострова и папством)* // *Византийский временник.* – Москва, 1974. – Т. 36. – С. 113; *Regesta...* –

Vol. 2. – N. 13384, 13385, 13386. – P. 1122.

⁶⁴ *Ипатьевская летопись.* – Стб. 723; *Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За редакцією М. Котляра.* – Київ, 2002. – С. 79.

* Канонізація святої Єлисавети Тюрінгської відбулася 25 травня 1235 р., а вже за декілька місяців, 14 жовтня, на коронації Бели IV був присутній князь Данило Романович. Відповідно, інформація про нову святу могла виходити від когось із тодішнього княжого оточення, хто згодом мав причетність до написання чи редагування літопису. Однак остаточно така інформація могла закріпитися тільки після укладення союзу між обома правителями в 1246–1247 рр.

викладу можна вважати встановлення союзу між Данилом Романовичем та Белою IV у 1246–1247 рр. Посередником виступив номінат Романовичів на Київську митрополію Кирило II (1247–1281). Русько-угорський союз скріпив шлюб сина Данила – Лева Даниловича (бл. 1225–1301) та доньки Бели IV Констанції (? – після 1287), який, за припущеннями Леонтія Войтовича, давав саме митрополит Кирило II⁶⁵. Відповідно до свідчення літописного повідомлення, угорський король за сприяння в налагодженні стосунків із Романовичами обіцяв митрополитові-номінанту підтримку в його подорожі на поставлення до Нікеї: “...яко проведеу тѣа оу Грькы с великою чстѣю”^{66/67}. Можемо припустити, що протекція Бели IV стосувалася патріаршого затвердження Кирила на київського митрополита. Угорський монарх міг вплинути на нього, оскільки мав за дружину доньку імператора Феодора I Ласкаріса (1204–1221) Марію (1206–1270)⁶⁸.

Королева Марія відіграла помітну роль в екуменічних переговорах між Нікеєю та Апостольською столицею. У папській буллі від 30 січня 1247 р., адресованій “Улюбленій доньці, найяснішій королеві Угорщини” (“Dilectae filiae illustri Reginae Hungariae”), Інокентій IV подякував їй за старання щодо церковної унії. Показово, що посередниками між королевою та понтифіком були францисканці – провінційний міністр Угорщини Яків та брат Роман (Jacobus Ministro Provinciali, et Romano Ordinis Fratrum Minorum Hungariae)⁶⁹.

Залучення міноратів до виконання дипломатичних доручень угорських монархів вказує на їх присутність при дворі⁷⁰. З огляду на наведені аргументи, припускаємо вірогідність появи інформації про святу Єлизавету Тюрінгську в інтелектуальному середовищі Романовичів через митрополита Кирила II, що неодноразово зустрічався з королем Белою IV, в оточенні якого перебували представники ордену⁷¹. Тому ймовірно, що руський єрарх під час переговорів з королем міг спілкуватися з духовними особами при дворі, можливо францисканцями, які й розповіли йому про побожне життя канонізованої рідної сестри Бели IV⁷².

⁶⁵ Войтович Л. Князь Лев Данилович (Славенні постаті Середньовіччя. – [Вип. 2]). – Львів, 2012. – С. 35–36.

⁶⁶ У давньоруській традиції слово “честь” трактується як честь, шана, повага, ушанування, уславляння, благоговіння, перевага, достоїнство: Срезневский И. И. Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникамъ. – Санкт-Петербург, 1912. – Т. 3: Р-Я и Дополненія. – С. 1571–1573.

⁶⁷ Ипатьевская летопись. – Стб. 809; Галицько-Волинський літопис. – С. 110, 263.

⁶⁸ Майоров А. В. Русь... – С. 697.

⁶⁹ Bullarium franciscanum... – P. 446–447.

⁷⁰ Шанобливе ставлення Арпадів до францисканців підтверджує чисельність представників династії у цій спільноті.

Окрім святої Єлизавети Тюрінгської, дві доньки короля Бели IV – свята Кунегунда (1234–1292) та свята Йоланта (бл. 1244–1298) належали до кларисок. Сповідниками Бели IV були францисканці Роман та Павло: Fazekas E. Rády sv. Františka a Arpádovci. Príspevok k rozšíreniu rádov sv. Františka v Chorvátsku, Slavónsku a Dalmácii, Uhorsku a Poľsku. Diplomová práca. Univerzita Komenského v Bratislave, Filozofická fakulta, Katedra slovenských dejín / Školiteľ: Doc. Martin Homza, Dr. – Bratislava, 2008. – S. 47.

⁷¹ Balanyi G. A ferences mozgalom begyökerezése Magyar földön. – Budapest, 1940. – 17–19 old.; Fazekas E. Rády... – S. 47–48.

⁷² Згідно з пізньосередньовічною “Короткою хронікою братів менших” (“Compendium Chronicarum Fratrum

Підсумовуючи участь францисканців у переговорному процесі 40-х років XIII ст. між галицько-волинськими князями та папою, варто окреслити загальну політико-релігійну ситуацію тогочасної Центрально-Східної Європи. Прихід кочівників з Азії суттєво позначився на всіх сферах життя. За цих умов значно активізувалася східна політика Апостольської столиці. У ході приготувань та проведення I Ліонського собору папа Інокентій IV організував до татар декілька посольств. Водночас францисканські місіонери на теренах Східної Європи, втім на Русі, в березні 1245 р. одержали широкі привілеї та повноваження. Однією з важливих прерогатив східної політики Папської курії було подолання церковного розколу 1054 р. Саме тому впродовж 1245–1247 рр. між Апостольською столицею і Грецькою, Антіохійською, Болгарською та Руською Церквами встановлено офіційні контакти – здебільшого за посередництва власне міноритів.

Від другої половини 40-х років тісні стосунки з Апостольським престолом нав'язали також галицько-волинські Романовичі – представники одного з найвпливовіших княжих відгалужень Русі XIII – початку XIV ст. У 1245–1247 рр. папський легат до монголів францисканець Іоан де П'єрано Карпіні, крім основної місії, нав'язав із руськими володарями тісні відносини. Результатом контактів другої половини 40-х років стало вироблення основних політичних та релігійних положень ймовірної церковної унії. Опосередкована причетність францисканців до цього процесу простежується після укладення союзу між Романовичами та Арпадами. Зближення Романовичів з Апостольською столицею у 40–50-х роках XIII ст. проходило на тлі екуменічних переговорів між понтифіком та константинопольським патріархом, що надавало русько-папським контактам загальноєвропейського значення.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Minorum"), яку уклав брат Маріан з Флоренції (? – після 1523), сам король Бела IV належав до Третього (світського) ордену братів менших: *Compendium Chronicarum Fratrum Minorum. Scriptum*

a Patre Mariano de Florentia // *Archivum Franciscanum Historicum. Periodica publication trimestris / Cura PP. Collegii D. Bonaventurae. – Quaracchi, 1909. – Annus 2, t. 2. – P. 457.*